

RAMÓN CABANILLAS E O MAR DE O GROVE

Por: Luís Rei

Na cumprida obra do vate cambadés Ramón Cabanillas, entre os milleiros e milleiros de versos que publicou, non atopamos por ningures o nome de O Grove, así que, se cadra, este artigo só se xustifica pola moita lei que quen subscribe lle ten ao poeta de Fefiñáns. Pero tamén pode ser que o nexo lírico entre o bardo e o mar de O Grove ben mereza un artigo, incluso pode que, aínda sen citarse O Grove, o mar que o circunda sexa suxeito (elíptico) dunha presada de interesantes poemas de don Ramón. Que o lector xulgue, pois, se os moradores da península meca debemos incluír ao ilustre escritor na listaxe de autores que cantaron as belezas da nosa paisaxe.

Ramón Cabanillas

Sinalemos para comezar que antes de que as musas e as circunstancias da vida elevasen a Cabanillas ao rango honorífico de “Poeta da Raza” o home tivo que foguearse escribindo prosas e versos en modestísimos xornais locais ou comarcais, cabeceiras que el mesmo dirixía e practicamente redixía en solitario. Nese tempo e neses medios o nome de O Grove si que andaba con frecuencia no prebe daquelas tintas. Sabemos, por exemplo, grazas a Cabanillas e ao seu decenario *El Umia*, que o mestre que na primavera de 1907 levaba a escola de nenos de San Martiño de O Grove, o marinense Juan Novás Guillán, estaba proposto pola Liga Marítima Española, para ser condecorado coa “Cruz al Mérito Naval” grazas aos seus esforzos para incluír conceptos básicos de náutica na educación primaria, a única que recibían parcialmente todos aqueles nenos que máis pronto que tarde ían ser mariñeiros e moitas veces náufragos. Tamén publicou o citado xornal unha sentida nota polo falecemento de Francisco Otero Moraña, “Alcalde del Grove, modelo de padres y caballeros”. Xustamente a esta relevante familia, que tanto poder ostentou na historia local tivo ocasión de dedicarlle Cabanillas uns versos en *El Cometa*, unha publicación satírica por el dirixida en 1910. Escribía o humorístico xornalista falando de Francisco Otero Goday, que herdara do seu pai a xefatura política de O Grove:

*Bueno, simpático, amable,
no es su centro la política.
Mejor fuera y más querido,
-libre de los que le inspiran-
si pudieran vivir juntos
el cacique y la justicia.*

O inspirador do caciquismo ao que se estaba a referir Cabanillas non era outro que o marqués de Riestra, dono e señor dun emporio financeiro e empresarial e cabeza dun “cacicato” que comprendía varios distritos electorais na provincia de Pontevedra, entre eles o noso, e que daquela andaba a voltas co proceso de expropiación ao seu favor da illa de Louxo. Por iso ironiza Cabanillas, de novo en *El Cometa*, cando afirma nuns versos que imaxinaban como sería o mundo setenta e cinco anos despois, cando o cometa Halley -responsábel do nome da revista- volveuse por estas terras:

*Peral, olivo o ciprés,
cada árbol dará su hoja:
las acciones de la Toja
serán todas del Marqués.*

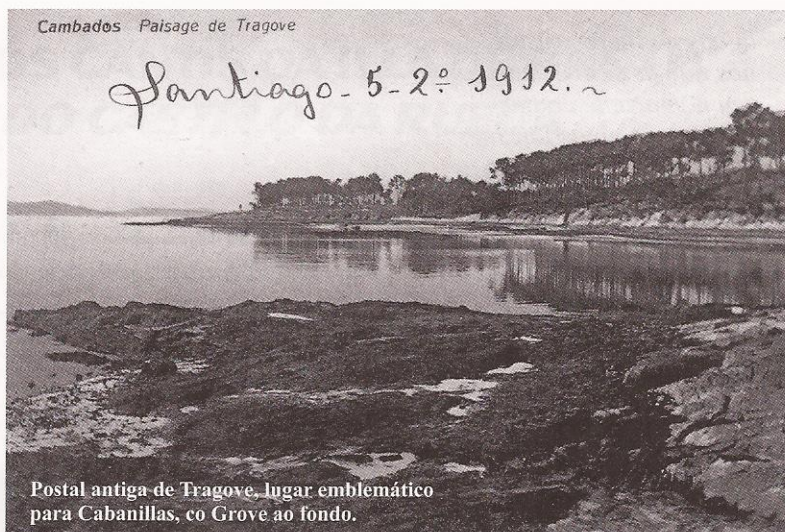
Non acertou Cabanillas: cando o Halley retornou por estes lares, alá por 1986, xa os descendentes de don José Riestra deixaran de ser propietarios do balneario de Louxo. Tamén o tempo -e disque os amaños- levará o campo de fútbol de A Toxa. Histórico terreo de xogo do que debemos a *El Cometa* unha das primeiras noticias. Nin máis nin menos que do verán de 1910. Aínda nin se rematara a ponte pero xa había campo. Sabémolo porque un alcalde da comarca foi por alí a ver se “pescaba” algo e a retranca de Cabanillas caeu enriba inmisericorde:

*El alcalde de un pueblo que yo sé
una tarde de Julio a Loujo fue
á ver jugar un match de balompié
Desembarcó en la isla e incontinentemente
vislumbró paseando gravemente
a un marqués y un gerente [...]
quienes con afectado disimulo
le volvieron el ...*

Vaia esta pequena mostra para que fique negro sobre branco que Cabanillas se ocupou de O Grove cando escribía noticias “serias” e tamén cando publicaba versos satíricos. Pero o asunto cambiou cando o xornalista se converteu en “poeta-poeta”. Din as crónicas que cando Cabanillas emigrou a Cuba o sol tropical disipou do seu numen as néboas galaicas e así murcharon retranscas e sátiras para abrollar lirismo intimista e versos de loita. Nese punto esqueceu o nome de O Grove pero, como veremos axiña, non as súas paisaxes e contornas.

O primeiro poema que comentaremos titúlase “A Calzada de Cambados” e foi escrito en 1925. Comeza cunha descrición das vistas que se poden ollar desde ese fermoso e céntrico paseo:

*Sol de vran. O mar de Arousa,
de praia a praia tendido,
canso de loitar, repousa.
Ceo azuado e senlleiro.
Limpou de néboa á Curota
o maino vento mareiro.
Alá na boca da ría,
dende a solana da costa
o Con de Noro vixía.
A luz que cai brava e roxa
encende as cunchas de nácar
dos areeiros da Toxa,
atolada e cantareira
crava frechas de diamante
nos negros cons da ribeira,
e, ardendo e brincando, chove
moída en pingas de ouro
nos pinales de Tragove.*

Postal antiga de Tragove, lugar emblemático para Cabanillas, co Grove ao fondo.

É certo que se nos poñemos meco-chauvinistas poderíamos preguntarlle ao poeta se para el entre Noro e A Toxa non había nada salientábel, pero non é menos certo que poucas veces se escribiron uns versos tan fermosos falando desta nosa ribeira, onde o sol *encende as cunchas de nácar*.

Foi Cabanillas o gran bardo do Salnés. Houbo moitos poetas que cantaron este currunchio do mundo pero poucos teñen un repertorio de poemas *salinienses* coma don Ramón. Nun deles, para o meu gusto o mellor, titulado “O Casal de Caticovas” e publicado en 1924 preséntanos o val ollado desde o monte Castrove. Non se esquece o poeta de citar o lindeiro do sur, que é o noso mar:

*O Castrove xigante,
montaña nai da terra benquerida
que se alonga soave, verdecida,
até as praias de Atlante,
- ou meu berce de neno! Ou branco fume
do meu fogar deitado na ribeira!-
está diante de min, cinguido o cume
de brétema esgasada,
ollando a cruz de ferro de Lobeira
e axexando o mar outo da Lanzada.*

Outro ámbito da creación literaria na que o cambadés traballou moito e parece que traballou ben foi a da recreación de mitos e lendas. Narrou a paixón e morte de Pardo de Cela; imaxinou as cabalgadas da raíña Urraca por Galiza; situou o santo Grial no Cebreiro e a espada Escalibor en Sálvora...

*[...] hai unha illa encantada
de rochedos de coral,
esmeralda verdegaiá
ó resplandor do luar,
bicada das manseliñas*

*ágoas de limpo cristal
nas que as sirenas ensaian
seu namorante cantar
mentres os pinos lanzaes
escoltan voces leviáns
que chegan esmorecidas
do misterio de alén mar.*

Eses piñeiros que escoitan na noite o cantar das sereas de Sálvora teñen que ser por forza os de Aguiño ou os de San Vicente, así que non é para queixarse do papel mítico que Cabanillas lle outorga á brava costa do noso mar de fóra. As sagas do “Sant Graal” foron publicadas en 1926 baixo o título de *Na noite estrelecida*.

Castelao e Cabanillas compartían afección polos cantares de cego e xuntos fixeron un libríño con debuxos do rianxeiro e versos do de Fefiñáns no que se fabulaba a vida e milagres de Santo Amaro. O estilo quería imitar a arte popular dos amentados romances de cego, pero mantendo as características da obra culta. Situouse a historia no Salnés e, segundo o relato, foron os mariñeiros destes mares os primeiros devotos do santo:

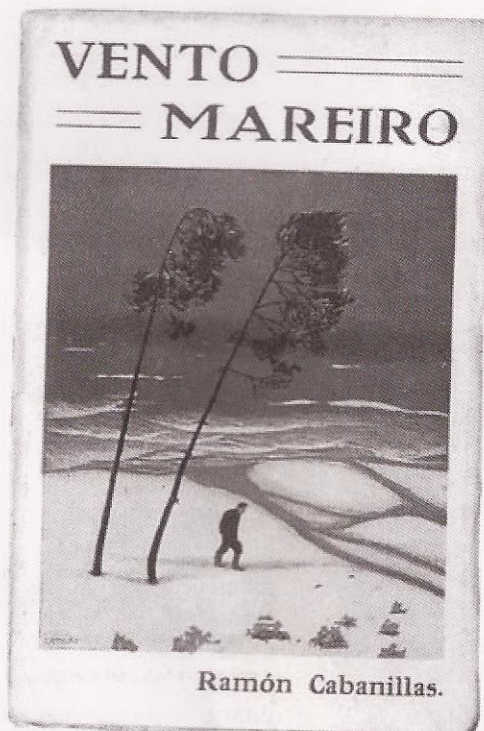
*Mariñeiros da Lanzada
que o trebón no mar colleu
chamaron por San Amaro,
do mar saíron con ben:
ceguiños que nunca viran,
na cova lograron ver:
tullidos que arrastro foron
volveron polo seu pé.*

Para ir rematando sinalaremos que outro ámbito literario no que o poeta destacou e perseverou foi o da evocación e descrición de xentes e lugares e nese terreo a súa infancia resultou unha patria poética que foi inzando de versos ao longo da vida. Xa no final dos seus anos cultivou con especial énfase as “memorias poéticas”, lembrando as tardes nas que de neno ía a xogar ao Monte da Pastora e o rebulir mariñeiro da hora do axexo, tras o solpor, cando moitos barcos retornaban a porto:

*Abocaban ó porto
as lanchas de enviada coa sardiña
das postas da Barrosa. Da lonxana
punta de Aguiño, lentas, esvaídas
chegaban armoñosas resoancias
de mareiras cantigas
e o chas! chas! das paladas dos remeiros
franxindo a fror das ágoas cristianas;*

*viñan as arriscadas volanteiras,
-proas panzudas e lixeiras quillas-
de Muros e do Son, de Corrubedo
na costa brava, nevoenta e irta.*

Na precedente estrofa cítanse, certamente, as postas da Barrosa, pero aínda que así non fose penso que calquera mariñeiro de O Grove sentiría o poema como unha descrición do seu mundo e do seu pasado. Esa é, finalmente, a razón pola que pensamos que Cabanillas ben merece o favor dos lectores mecos. O mundo mariñeiro do poeta é o noso mundo: idéntico no léxico, próximo nos temas e irmandado nos sentimentos. E para que non fiquen dúbidas do preto que temos a poesía mariñeira de Cabanillas, fechamos o artigo cun poema que non fala de ningures en concreto, seguramente é o retrato fiel dunha taberna cambadesa de comezos do século XX (o poema foi escrito en Cuba en 1912), pero este servidor sempre imaxina a acción da poesía que a seguir reproducimos nalgunha vella taberna do Corgo*. A ver que lle parece a vostedes:

Portada da segunda edición de *Vento Mareiro* (1921), o dibuxo da portada é de Castelao

*Os mozos mariñeiros da fiada
lémbrense rindo alleos de coidados:
cheira a aceite e pemento requeimados,
rustido de xurés en caldeirada.
Conta o patrón nun corro a trebonada
do ano setenta, -hestoria de afogados-
e empuxándose, inando, entran mollados
os homes dunha “lancha de enviada”.
Pasa de man en man a xerra roiba
de albariño, e namentas cai a choiva
e o vento fai temblar a casa enteira,
detrás do mostrador crarexa o ceo
nas trenzas de ouro, no mirar sereo,
na surrisa de luz da taberneira.*

O GROVE, xaneiro de 2013

* Sendo así, que menos, que dedicarlle este artigo ao meu taberneiro favorito, Moncho Lavandeiro.